

---

JELKA KLJAJIĆ

---

# ALTERNATIVE

---

## ČASOPIS ZA KNJIŽEVNOST I DISKUSIJU, 92/73

---

Zapadnonemački časopis *Alternative*, čiji je izdavač Hildegard Brener (H. Brenner), orijentisan je na praćenje problema iz savremene teorije književnosti, posebno na one koji se nalaze u središtu kontroverzi. Naročito interesovanje pokazuje redakcija časopisa za sporove između pojedinih marksističkih pravaca u teoriji umetnosti i književnosti. Novi broj *Alternativa* posvećen je temi: *dogma odraza i tipičnog*. Kritika ideološkog tumačenja na primeru Tolstoja.

Marksistička teorija umetnosti i književnosti izgrađivala se polazeći od malog broja tekstova Marksa, Engelsa i Lenjina, naročito Lenjina. Jedna njena struja, inspirisana Staljinovim tumačenjem Lenjinovog dela, konstituisala se kao dogma odraza i tipičnog. Umetnost i književnost shvaćene su kao odraz tipičnog u realnosti. Kriterijum njihove vrednosti bio je u tačnosti ili lažnosti u ogledavanju stvarnosti. Ova koncepcija umetnosti, ma kako apsurdno izgledala, ne pripada ipak prošlosti. Pre dve godine grupa autora iz Udruženja pisaca komunista u Z. Berlinu objavila je zbornik: *Odnos politike, ekonomije i književnosti u klasnoj borbi*, u kome je ona zastupljena. Redakcija *Alternativa* prenosi nekoliko delova iz tog zbornika, u kojima se definiše pojam umetničkog odraza, odnos odražavanja i klasnog stanovišta i iznose izvodi iz Lenjinove kritike Tolstoja u periodu od 1908. do 1911. Po mišljenju redakcije ti citati su veoma reprezentativni za proučavanje metoda interpretacije tih autora. Iz Lenjinovih tekstova izostavljaju oni upravo one delove u kojima se Lenjin približava jednom adekvatnijem određenju predmeta teorijske kritike umetnosti i književnosti. Veština citiranja prilagođava se *dogmi odraza*. To je i naslov koji je redakcija *Alternativa* dala zborniku, odnosno izvodima iz zbornika.

Drugi osnovni pojam navedene koncepcije marksističke estetike jeste pojam tipičnog. Časopis donosi delove iz Lukačevog dela *Tolstoj i problemi realizma*, objavljenog 1936, u kojima se taj

---

pojam i njegova funkcija bliže određuju. Lukač je kritikovao one marksističke teoretičare umetnosti i književnosti koji su jedno umetničko delo razlagali na tačne i lažne odraze. Ova kritika odnosi se, implicite, i na Lenjina. Vrednost jednog književnog dela sagledava Lukač u nediskursivnom izlaganju *totaliteta jedne istorijske konstelacije*. Realistička književnost povinuje se, po njemu, estetičkom zakonu, koji totalizacijom mora da oslobodi opažene fenomene (odraze) statičnosti slike. U tom procesu totalizacije umetnik oblikuje i sudbine individua. Tačka preseka estetičkih kriterijuma „totaliteta objekta” i „sudbine individua” jeste *tipično*, u kome tek, po Lukaču, odraz dostiže kvalitet istinitosti. Ideološki karakter Lukačevog tumačenja Tolstojevog dela redakcija *Alternativa* vidi u tome što se preko pojma epskog individuuma, koji je, navodno, oslobođen postvarenog opažanja istorije, interpretator zatvara u granice samog dela, onemogućavajući sebi kritičku distancu. Tačno i objektivno izlaganje društvene stvarnosti koje Lukač pripisuje Tolstoju ne može se, po mišljenju redakcije, ostvariti oblikovanjem karaktera heroja. Ako umetnost ima jednu specifičnu saznavnu funkciju treba je tražiti 's onu stranu' ideologije odraza i ideologije tipičnog.

Marksistički pravci koji su se formirali u opoziciji prema staljinističkom dogmatizmu razvijali su, ukoliko su se tim problemom bavili, estetičku teoriju u kojoj pojmovi odraza, partijnosti, tipičnog i sl. nisu bili ni uključeni, sem kao predmet kritike. U središtu su bili pojmovi *prakse, optimalne istorijske mogućnosti, dijalektike opšteg i pojedinačnog*. Sredinom šezdesetih godina Luj Altiser i njegova škola započeli su kritički dijalog sa humanističkim marksizmom. Istupali su sa tezom o teorijskom antihumanizmu Marksovog dela, nastojeći da opovrgnu kao ideološki mit marksističku antropologiju i kritičku teoriju društva u smislu teorije socijalne revolucije. Socijalistički humanizam i misao usmerena ka radikalnoj promeni zasnivaju se, po njima, na mistifikaciji pojma čoveka i istorijskog subjekta. Altiserova škola pristupa „novom” čitanju i tumačenju Marksovog dela rukovodeći se tom idejom. U okviru tog „novog” čitanja klasika marksizma spada i ponovno razmatranje teorije umetnosti i književnosti. Altiserov sledbenik Pjer Mašri (Pierre Macherey) opredelio se za tu problematiku. Godine 1966. objavio je knjigu *Uslovi za jednu teoriju književnog stvaralaštva (Pour une théorie de la production littéraire)*, iz koje je redakcija *Alternativa* odabrala odeljak u kome autor govori o Lenjinovoj kritici Tolstoja. Mašri naglašava da je Lenjin u svojim razmišljanjima o Tolstojevom književnom delu i njegovim društvenim funkcijama došao do kritičke tačke gde se postavlja pitanje razlike iz-

među sadržinskih pretpostavki (odraz, ideologija) književnosti i književnosti kao takve. Do onog specifičnog umetnosti on nije došao, ali je, za razliku od mnogih drugih teoretičara koji su se na njega pozivali, nje bio svestan. Mašri nastoji da otkrije praznine u Lenjinovim teorijsko-kritičkim radovima o književnosti i da, polazeći od tih nedorečenosti ili pogrešno određenih pojmova, da jednu adekvatniju odredbu društvene uloge književnosti. Napor je usredsređen na odnos umetničkog dela i ideologije. Osnovana je autorova postavka da se umetničko delo konstituše u suprotnosti prema nekoj ideologiji, ali da je, istovremeno njom i determinisano, da u tom odnosu nikad ne postoji čista analogija. Implicitno, delo uvek denuncira ideologiju, ili, bar, otkriva njene granice. Svi pokušaji demistifikovanja književnog dela apsurdni su, jer je to već suštinsko obeležje samog umetničkog stvaralaštva. Književnost govori o ideologiji na jedan način koji nije ideološki. Dok nauka razara i potiskuje ideologiju, umetničko delo je negira služeći se njome. Polazeći od tih odredbi, Mašri daje i jedno novo tumačenje, Lenjinove teorije fundamentalnog, pojma odraza ili umetnosti kao ogledala istorijskog realiteta.